
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

EGY KÖNYV ÉS TANULSÁGAI

Katona Imre—Lábadai Károly: *Erdők, mezők, vadligetek*. Drávaszögi magyar népballadák, Forum Kiadó, 1980

Ma már nem hatna objektív állításnak, ha valaki azt mondaná, hogy a jugoszláviai magyarság néprajzáról éppen semmit se, vagy attól nem sokkal többet tudunk. Elmaradásaink tükrében azonban az sem mondható meggyőződéssel, hogy túlságosan elkényeztetnek bennünket könyvkiadásunk lehetőségei s néprajzi jellegű kiadványaink száma. (Úgy tűnik, a meglévőből jóval nagyobb kapacitású, rendszeres könyv- és tanulmánykiadást is elbírna már mind a gyűjtők, közreadók, szerzők ereje, mind az olvasóközönség egyre növekvő érdeklődése.) Éppen ezért az olvasó izgalommal és fokozott érdeklődéssel nyúl minden újonnan kiadott néprajzi kiadványért, hát még ha az alcím szerint (Drávaszögi magyar népballadák) olyan területről igyekszik a néprajzi ismeretlenség fehér foltját eltüntetni, mint a sok szempontból érdekes Drávaszög! Mert, bár egy országban élünk, valljuk be, a vajdasági magyar köztudat viszonylag keveset tud ennek a tájegységnek az emberéről, eredményeiről és gondjairól.

Ez a könyv a gyűjtési terület varázsán kívül három jellegzetességével is érdekes az érdeklődő vagy a már szakmailag is tájékozódott olvasó számára.

Azzá teszi elsősorban az a néhány gyöngyszem, ami mellett nem lehet szó nélkül elmenni. Először is a „Szilágyi és Hajmási” címmel ismert, „a császár tömlőcéből szabadult úrfiak”, azaz a „Török tsászárnak szép leányáról” szóló énekre s az „Elindultam világ útján” kezdetű bújdosóének szövegeire mondható ez teljes hittel. S ezt a két gyöngyszemet a Kopácson, 1795-ben született Csöbrös István kéziratos énekeskönyvéből közölték a szerzők, aki mindössze 39 évet élt s ebből több mint 10 évet mundérban. Ez a kopácsi kéziratos énekeskönyv „irodalmi-népköltészeti értékünk, voltaképpen a legrégibb magyar nyelvű

kézírtos katonakönyv” a maga 59 versével, már csak ennek a két gyöngyszemnek alapján is, mind néprajzi, mind kultúrtörténeti szempontból jóval több odafigyelést érdemelne. Feltehetően teljes kiadást is (150 teleírt oldal átlagosan 20 sornyi szöveggel... A szövegek nagyobb része katonakeserves, katonadal, bújdosóének, szerelmi dal, asszony- és nőbecsmérlő és e históriás ballada” — 1822. és 1825 közt lejegyezve.)

De a kiemelt értékű gyöngyszemek közé sorolható a „Szálláskereső Jézus” című, ókori történetet megéneklő legenda-ballada s a „Halálra hurcolt menyasszony (Fodor Katerina)” középkori eredetű balladatörredék is, nemcsak régiségüknél fogva hanem azért is, mert eddig egyedi darabnak számítanak a jugoszláviai magyarság által is őrzött balladakincsben. Ez utóbbi a magyar nyelvterületről számon tartott 19 változaton kívül „Jugoszláviában csak Kopácsról került elő”. Nagy-nagy kár, hogy dallam nélkül! (A másfél versszakos töredéknek egy teljes versszaka ép. Helyes gyűjtéssel — 1966-ban — tán a dallama is megmenthető lett volna.)

Ritkaságnak számít még a „Kétféle menyasszony (Kéreti a nénemet)” is, melynek az egész magyar nyelvterületen 40 változata ismert. Vajdaságban száz évvel ezelőtt mindössze két példányát jegyezte le Kálmány Lajos. E kopácsi változattal s egy még kiadatlan törökkanizsai változaton kívül (Dr. Burány) Jugoszláviából nincs több hír róla.

Ide sorolható még a kötet címét adó bújdosóének-rabének is, mind szövege, mind dallama miatt.

E könyv másik érdekessége a hatalmas jegyzetanyag. A szerzők szinte jegyzetbe rejtik a tulajdonképpeni hozamot. Ezt a hatást csak emeli a szerkesztés módja: a balladaszövegekhez fűzött jegyzeteket azonnal a szövegek után közlik a szerzők. Ezek a jegyzetek, lévén bőbeszédű szövegmagyarázatok, elsősorban a nem szakavatott olvasóhoz hozzák közel az esetleg általa is ismert szövegeket. Ez a bőbeszédűség néha öncélú is: „Ez a néhány adat egyértelműen a ballada agóniáját jelzi, azért mégsem tanácsos temetést rendezni...” (133. old.) — És épp a Bogár Imréről! Hisz ha egy-egy rossz énekesre fut rá egy-egy gyűjtő, aki csak itt-ott tud egy balladából, az korántsem jelenti még a ballada agóniáját. Legfeljebb csak azt, hogy épp — mellényúlt a gyűjtő. Vagy nem gyűjtött eleget.

A balladák tárgy-történeti taglalásai azonban alaposak, tanulmányértékűek, s vajdasági gyűjtőknek (akiknek a könyvtári kutatás nem kézenfekvő lehetőség) fontos támaszt nyújtanak.

A könyv harmadik jellemzője az a bátorság, mellyel a Kálmány Lajos által meghirdetett gyűjtői elvet: a mindent gyűjteni, amit a nép énekel-t vállalták.

A gyűjtési teljesség Bartók által is megfogalmazott elvén túl („... lehetőleg mindenütt, mindent le kell jegyezni, tekintet nélkül arra, megvan-e már vagy nincs, tetszik-e vagy sem”) a kötet szerzői tovább

mennek „egy lépéssel: eredetétől és értékétől, sőt elterjedtségének mértékétől függetlenül is...” (kötetünk) „... minden szöveget közread, melyet a nép körében gyűjtöttünk”. (9. old.) És mindezt úgy, hogy „... a ballada fogalmát a lehető legtágabban értelmeztük: igyekeztünk minden balladafélét összegyűjteni, és ezeket — megfelelő csoportosításban és jegyzetek kíséretében — közöljük is.” (8. old.)

Ez a nem kis bátorsággal vállalt és a kötet végéig következetesen vitt elv mind a gyűjtésben mind a közreadásban nem kevés buktatón keresztül vezetett, és a figyelembe vett anyag, a gyűjtési módszerek, a szerkesztési hozzáállások szempontjából sok megbeszélnivalót vonz, szinte követel.

Gyűjtési módszerek

A „Drávaszögi magyar népballadák” anyaga egyrészt a már említett Csöbrös István kéziratos énekeskönyvéből (2 típus), Tóth József (1879—1880) íkéziratos verseskönyvéből (1 típus), Pataky András (27 típus 34 változat), Katona Imre (25 típus 39 változat), Lábadi Károly (22 típus 56 változat), Kiss Lajos (1 típus) és Dadai Király Pál (1 típus) gyűjtéséből, valamint 22 tanuló összesen 44 lejegyzett balladájából állt össze. (A két vagy több gyűjtő által lejegyzett anyag a gyűjtők mind-egyikénél jelölve.)

A tanulók a 133 változat 33%-ának felderítésében segítettek. („Rég bevált gyakorlat alapján, kérésünkre és segítségünkkel Lábadi Károlyné Kedves Klára tanárnő diákjai végezték el az ún. felderítő gyűjtéseket.” — 6. old.)

Az iskolai tanulók felderítő munkája valóban a rég bevált, általában bő természet hozó módszerek közé tartozik. Az általuk lejegyzett anyag azonban a legritkább esetben teljes értékű (semmiképp sem azonos értékű), azaz kötelezően csak felderítő jellegű kellene hogy legyen. Balladagyűjtésben az „utána-gyűjtés” a szakmai igényesség, a feldolgozandó anyag iránti megbecsülés fokmérője.

A „Drávaszögi magyar népballadák” 133 változatából 31, azaz az anyag 23,3%-a ilyen „után-gyűjtés” nélkül maradt. Elsősorban dallamuk, de sokféle egyéb adat is, 1976-ban objektívnak nem minősíthető okokból maradt ismeretlen. S mindez egy olyan munkában, melynek egyik szándéka, hogy a balladák életét is tanulmányozza értékes konklúziók igényével! Ha ehhez a számhoz hozzáadjuk a Pataky András által szintén dallam nélkül lejegyzett 34 változatot (a hatvanas évek elején) akkor mindez a közreadott anyag 48,8%-ára, azaz felére érvényes.)

Ez a hozzáállás az anyag közreadói részéről még Kálmány Lajosra hivatkozva sem indokolható, aki száz évvel ezelőtt kizárólag szövegeket volt kénytelen gyűjteni hihetetlenül rossz hallása, botfüle miatt (s

ezt mindhalálíg keservesen fájlalta s fájlalja a néprajztudomány napjainkig), sőt éppen rá hivatkozva nem, hisz ő a gyűjtésben a mindenre kiterjedő figyelmi teljességre törekedett, s tette is olyan hűséggel és részletességgel, ami általában nem a filozoferekre, inkább a konkrétumokhoz szokott természettudományi ágak tudósaira jellemző. Pedig — pap volt.

Ez a szövegcentrikus hozzáállás, úgy tűnik, nem véletlen. Valamiféle „szöveges beállítottságú iskola” tükrö. — Az 53 dallam így került „Függelék”-be, messzire szakítva a törzstől, s a dallamjegyzetek meg még egy külön fejezetbe a dallamok után.

Félreértés ne essék: egy-egy verses népi alkotásnak akár egy sora, motívuma is lehet részlettanulmány tárgya. Hát még a balladaszövegek egészé! De a „Drávaszögi magyar népballadák” cím már önmagában véve is teljességre kötelez. Mert a dallam a ballada szerves része. (Nem függeléke.) Balladát a nép mifelénk csak iskoláskorában recitál. (Azt is muszájból.) Az még megesik, hogy gyűjtőnek szöveget toliba mond, mert az (roppant helytelenül) csak azt gyűjt, vagy mert a dallamát már elfelejtette az adatközlő, s többszörös visszatérésre nincsen mód; az is, hogy a lejegyző „kivehetetlen dallam” megjegyzéssel csupán a szöveget kénytelen bemutatni, használni. Egészében véve azonban a dallam nélküli ballada romlás eredménye. Az ilyen feltárás romlás-tükrözetés, — romlás nélkül.

A szöveg-dallam egység természetes állapotának számontartása nagyon sok buktatón átsegíthette volna a szerzőket. Nem esett volna meg az a képtelen, fura helyzet, hogy a dallamlejegyző (Olsvai) kénytelen a szövegatanulmányozó hozzáállását követni a dallamjegyzetekben, mondván: „Terjedelménél fogva egy dallamversszakra két szövegversszak hangzik el” (439. old. 18. c.), holott csak arról van szó, hogy a bemutatott szöveget nem hat, hanem csak három versszakban kell írni. A dallam és a szöveg egysége erre kötelez még akkor is, ha így a népdal-
szokványtól eltérő, 18 szótagszámú verset kapunk, — ami magyar nótára vall, mint a dallam is. Mi annak is tartjuk számon már vagy harminc éve. Általában „Szabadkai rabfegyháznak rács-ablakán kiskisír egy nóta” kezdettel Zentán és vidékén minden öregebb tamburabanda vagy kevertbanda (ún. „magyarbanda”) tudja. A vándaróci változatban a „Margit körüi sötét fegyház” kontamináció inkább, s nem valószínű, hogy a mifelénk „Margit-körüti fegyházban, Szomorúan fúj a szél, Meg-megrázza ablakait, Rémes dolgokat mesél” kezdetű „munkásballada ihlette meg c.) változatunk szerzőjét” (145. old.), hisz azt korabeli politikai célzattal a „Volga, Volga, ruszka Volga” dallamán énekeltek szerte, alighanem nemcsak minálunk, s ebbe a dallamba nem fér a fenti szöveg.

Hasonló a helyzet „A betyár gyerek talpig vasban” című magyar nó-

tával (Pete Márton szövege, Pete Lajos zenéje), s a „Megfagyott vándor” címmel beiktatott népies műdallal is, amit a vágszímői Rózsa Anna írt be helyesen versszakolva idézett kéziratos daloskönyvébe. Nyilván, mert ismerte a dallamát is. Ismerhette, hisz 1980. IX. 10-én, valamivel 17 óra (magyar idő szerint 18 óra) előtt „nótacsokor” keretében játszott (igaz, szöveg nélkül) a népi zenekar a Kossuth Rádióban. (Dallama keveset változik, csak szövege tisztult le egészségesre mifelénk a közöltekhöz viszonyítva. Általában „Alkonyat száll a pusztára, kegyetlenül süvít a szél” kezdettel 3 nyolcsoros versszakkal közismert. Egy szentimentális, okmagyarázó első versszakát tán nem véletlenül nyeli lassan a feledés.)

A szöveg-dallam egység természetes állapotának tükrében a ballada-szövegek versszakok nélküli írásmódja csak akkor indokolt, ha a szöveg valamennyi sorát ugyanarra a dallamra éneklik. Mert van ilyen is, legfeljebb nálunk nem sok. Egyébként önkényesség az ilyen írásmód („Szál-láskerész Jézus”, „Házasodó legény”, „A királyfi és a cigányleány”), függetlenül attól, hogy ki, mikor, hol és miért használta már ezt a gyakorlatot.

Anyag és szerkesztés

A feltétlenül meggondolásra készítő, szinte feladott leckének is kezelhető, vallott és végigvitt bátorság: az esztétikai és egyéb elvek teljes mellőzése (nem a gyűjtésben, a kiadásban!), és ha még a ballada fogalmának ennyire tág értelmezésével párosul, úgy tűnik, mindent egyszerűvé tesz, szinte mindenre feljogosít. Alaposabb odafigyeléssel azonban ez még sincs így.

A FALBA ÉPÍTETT FELESEG problémájáról. „Mindmáig nem sikerült megnyugtatóan bizonyítani, hogy a falba épített feleség balladája valaha is élt a jugoszláviai magyarság körében, és hogy az itt-ott felbukkanó prózai mondák szóbeli eredetűek volnának, inkább mindennek az ellenkezője valószínűsíthető” — vallják a szerzők. Majd: „Bárhonnan is eredjenek, e drávaszögi mondák közlést érdemelnek” (42. old.) — megjegyzéssel közlik a kötet első helyén a ballada tartalmának elmesélését — négy változatban. Ezt 1971-ben egy hasonló közlemény előzte meg (Katona—Tripolsky: Három magyar népballada vajdasági változatai. Kőműves Kelemen-Fia rabolta anya-Farkas Julcsa. HITK. III. 1971. 7. sz. 17—38.), e könyv jegyzeteiben már azzal a megjegyzéssel, hogy e balladának Kálmány után 90 évvel is „volt még nyoma, még ha ez más mondanivalóval vegyült és feltehetően irodalmi forrásból eredt is”. Majd utána téve: „Mindenesetre Vargyas Lajos érdemben foglalkozott vele nagy, reprezentatív balladamonográfiájában (1976. II. 21—22.), melyben e balladatípus eredetét és elterjedését is feldolgozta.” (43. old.)

Éppen ez indokolja e ballada jugoszláviai előfordulási problémájának megbeszélését.

Sajnos, ma már nem lehet véglegesen megtudni, mit hozott volna e ballada elterjedésének térképén az az adat, ha Kálmány Lajosnak 100 évvel ezelőtt sikerül is a szöveget Törökbecsén lejegyezni. Mert tőle biztosan megtudtuk volna, kitől tanulta előadója, azaz a ballada helybéli szájhagyományozású-e, úgymond: autochton-e Törökbecsén, vagy hogy került oda? (A második világháború egy-két évén át Bácskában is élt csángók után csángó dallamok pl. Moholon 1980-ban is kimutathatók, nem is e célú kutatással: „ezt egy csángó asszonytul tanútam” megjegyzéssel.) A probléma teljes megértéséhez tudni kell, hogy Jugoszlávia magyar lakossága, bár egyre több helyen ölti a szórványosság jellegét, hisz 1961 és 1971 közt 26 995-tel, azaz egy Zenta-városnyival lett kevesebb, (*Statistički godišnjak Jugoslavije*, 1978. 108. old.), mégsem olyan több száz éve leszakadt szórvány, mint pl. a moldvai magyarság, mely éppen izoláltságánál fogva őrizte meg sok száz éves néprajzi sajátosságait, s ahol az ilyen anyag gyűjtésekor a szájhagyományos fennmaradáson kívül egyéb lehetőség szinte fel sem merül.

A vajdasági magyarság nem véletlenül ismeri Kőműves Kelemen történetét. A mai 50—60 évesek majdnem mindegyike, falun, városban, iskolában tanulta, olykor évszázadok is belőle „fejből feladva”. Ezek szülei, idősebbjei, ha nem is esetleg *ugyanilyen* úton, de *ezen* az úton szelvényben informálódott az izgalmas történet menetéről akár a legapróbb részletekig, odafigyelés szerint. Az utolsó néhány évtized tömegkommunikációs módszerei aztán mindent felborítottak. Mai 75—85 évesek nem egyikével meséltették sorra ezt a történetet a probléma felmerülése óta (néhányukat a dokumentáció kedvéért rögzítve is), ahol forrásként a rádió, a televízió jelöltetett meg, pl.: „Mindég szerettem én az ilyenekre odafigyelni, tuggya...!” megjegyzéssel (Zélicity Sándor, 1906. Mohol).

Meggyőződésünk, hogy vidékeinken annak az adatközlőnek a közlése, aki a balladából nem tud (néhány sort bár!) énekelni is, (a szájhagyományosan terjedő anyagban a szöveg-dallam együtt rögzítés erős, sokszor még félsoros töredékekben is megmarad!), nem fogadható el biztonságos adatnak a természetes, szájhagyományos elterjedtség meghatározójaként. Ehhez ma már a dallam rádióból sugárzott formáit is be kell kalkulálni. A mai 8—10 évesek tömegben fújják pl. a „Cönöge madár”-t, s a jövő gyűjtőinek, csak hevenyészve felnyalábolt példákkal, a „Gunaras lány”-ra is, az óvodákban játszott „Egyszer egy királyfi”-ra is, s a jó fülű adatközlőtől akár a „Rákóczy kis úrfi”-ra is ilyen szempontból jól oda kell majd figyelni.

Ennek a helyzetismeretnek a hiányában még az olyan közlemények is megtéveszthetik a kutatót, melyben az adatközlő a forrásról nem tud pontos információt adni, mert „soknótás”-ok szájából sok esetben indokolt a „kiafene tuggya azt mámma mán, hajja”!

Így csapódott be Vargyas is. Mert csupán e történet elmesélése ma ná-

lunk nem fogadható el a szájhagyományozással jelenlévő ballada biztos nyomaként, ha az ember eléggé objektív saját anyagával szemben. A feltételezés pedig még nem tudomány.

Egészen más kérdés, hogy az ember- illetve véráldozat ismerete, az abban való hit, sőt, használata szinte napjainkban is jelen van a jugoszláviai magyarság és nem csak a magyarság tudatában. Sőt, olykor balladaformát is ölt! A *Hallották-e hírét* c. kötetből nem szakmai utólagos meg gondolásból maradt ki a század elején épült újvidéki zsinagóga építésével összekapcsolt, a hírhedt „Tisza-Eszlári per” cselekményét idéző néhány versszakos énekelt balladatöredék Temerinből.

A házverő, építő mővák (kalákák) alkalmával a levágott jószág vagy baromfi vérét (néha csontját is) nem egy helyen komoly arccal vagy nevetve kommentált „hittel” keverték bele a falba (a sarkokba) vagy a malterba a közelmúlt évtizedeiben is:

„Mikó főgyüttek ezek a lícsányok-é! Oszt építettünk náluk. Az unokatestvérém is, falverők vótunk. Hátoszt éccé aszongya egy:

— Nézzétek, micsinál az öreg!

Mégfogta a kakast, akkó évágtá nyakát oszt vitte a ház sarkaira oszt beleeresztette a vért a falba...

... Csináták ezt régebben minálunk is! Persze Még csinájják is néhányun. A vért békeverik, a húst még jóízűen megészik.

Mégszentölik avvá a falat, hogyhát ellenség né érje sosé, mer az má vért kapott. Hogy többet né csurogjon abba szobába vagy épületbe. Amit csinátak.

Amit lévőgtak: baromfit, vagy malacot, vagy birkát, vagy amit...

Hogy né követeljen több vért.” (Zélicity Sándor, 1906. Mohol, 1980.)

A zentai Tisza-híd építésekor egy fiatal mérnök szerencsétlenül esett a magasból a cölöpök közé, s ott halálra zúzódott. Egy öregasszony így kommentálta az eseményt:

— No, most már bizonyosan megépül!

A balladakiváltó alapmotívum nem idegen, sőt, élő, babonás hitként jelen van tehát vidékeinken. A cselekmény története nem hullik rossz talajra. Ez azonban nem jelenti feltétlenül a Kőműves Kelemen ballada jelenlétét is.

Nem lehet vitás, hogy az iskolák, modern tömegkommunikációs eszközök útján nép közé került anyag tanulmányozása nem is egy szempontból az érdekes feladatok közé tartozhat. A minden kétséget kizáróan ide tartozó „Zách Klára” (167. old.) s a más úton is járó, közismert „Fürdik a holdvilág” Petőfi-vers (nem folklorizált, csak romlott) megzenésített formája (137. old.) csak meglibbentése ennek a nehezen felmérhető, hatalmas anyagnak. A mai hetvenen túliakról rég elhalt édesanyjuk óvodás (tan-)dalai sokszor simán gyűjthetők. Ebben a kategóriában lenne említésre méltó a Tisza-vidéken a „Három árva” klasszikus

népballada helyett szinte rendszeresen, szívélyesen kínált „...Egy árva gyermek andalog, Szívét bú tölti el...” is, mint néhai iskolai színpadok emlékezetben még őrzött adaléka, s az anyagmegőrző társadalmi kategóriák végtelen pontos megjelölésével akár a „Két Pókai”, a „Szondy két apródja” (nem énekelve persze!) s a többi, akár epikai, akár nem epikai jellegű vers. Hisz gyerekkori magam fejből tudta már Zalán futásának első harmincvalahány sorát, — nem könyvből, apámtól, aki vasárnapi borotválkozás közben szerette skandálni. Játékból.

De mindez tán nem azonos beosztásban a „végre már ballada!” (164. old.) kategóriával...

A Kálmány-féle hozzáállással, mely szerint mindent gyűjteni kell, amit a nép énekel, vitatkozni nem lehet. Ennek a hatalmas népdal-műdal-sláger-kuplé-stb. anyagnak bármelyik része lehet konklúzió-gazdag felmérés, tanulmány tárgya. A drávaszögi magyar népballadák könyve éppen ezért hasznosan állítja élére a magyar balladakutatás még egy aktuális tanúságát.

Vargyas Lajos reprezentatív monográfiájában (*A magyar népballada és Európa*, I—II. Bp. 1976.) e probléma központi, magma-részében (134 balladatípus) ma elfogadhatónak látszó rendet teremtett. A helyi népballadák, balladás dalok, a ponyvaballadák, a népies műdal eredetű egyéb epikai jellegű dalok együttevén hatalmas tömege ebből a rendből mindmáig kimaradt, perifériára, „függelék”-be szorult (sokkal inkább indokoltan, mint a ballada dallama). Szinte magától értetődő, hogy az elmosódó határértékekre való különös tekintettel a ballada s egyáltalán az epikum fogalma is szinte gyűjtőként, tálalóként, egyénenként variálódik, a „népi”, „félnépi”, „műdal-eredet” számos konfliktuslehetőségét nem is számítva.

Így eshet meg, hogy a drávaszögi magyar népballadák közé 22/B alatt „A vadász és lány” címmel beiktatódik a „Bokorban eprező kisleány volt, A bokor csendes, volt madár sem szólt” kezdetű dal, amelyik csak a balladák közt „Egyelőre változat nélküli, ún. invariáns” (179. old.), hisz pl. a Tisza-vidékéről is szalagon van néhány példányban, de nem a balladák, hanem az „egyéb, idegen eredetű szerelmi dalok” közt olyanokkal együtt, mint a „Soroksáron, mi történt a nyáron, Három kislány játszott egy gitáron...” (alighanem megtalálható mindenféle amerre svábok is laktak). Annál is inkább, mert lássuk be, „A vadász és lány” dalának egyetlen (társadalmilag nem túlságosan intenzív kisugárzású) konfliktusa az, hogy „A mama azt mondja, kerüljelek, A szívem azt súgja, szeresselek.”

Számunkra az sem csoda, ha a 43. sorszámmal „Kettős halál szerelmi bánat miatt” címmel kötetbe került „A bihari határszélen nem is olyan régen” kezdetű magyarnótának a népballada, sőt a népdalkiadványokban „nem leltük meg eredetét, sőt még a párhuzamait sem” (286.

old.), pedig Tisza-vidéki szalagainkon is rajta van párszor, — nem is annyira célzatos, öntudatos gyűjtés termékeképp, inkább illemből, hogy a tiszta szívből való kínálás visszautasítása miatt sértés-bántás véletlenül se essék. Csakhogy ha egy „Drávaszögi magyar népballadák” alcímet viselő kötetbe a bekerüléshez elég indok, miszerint „Csak azért került bele a gyűjteményünkbe, mert drávaszögi énekeseink egy része megkedvelte és elég gyakran elő is adták (286. old.), akkor valamennyi népballada-kiadványban (vélem: az egész nyelvterületen) ott kellene hogy legyen a vajdasági kiskocsmák kedvelt epikai repertoárjának nem kis része. Mondjuk: a „Volt egyszer egy hadnagyocska”, vagy egy háborúval előbből az „Egy csendes kis legénylakásban, Az óra búcsúra int” kezdetűek, aztán a „Két nőt szerettem életemben, Egyik volt a drágajó anyám”, vagy az, hogy „Amikor még kicsiny voltam s nem nőtt ki a fogam” (magyarázólag: „Egy asszony ült az ágyam mellett...”), melyeket ma már jobbra csak előadnak, de ha olykor, ha a hegedű- vagy tamburaprímás ujjá alkalmasint rászalad, táncolnak is rá, nem balladát, — tangót meg keringőt; mert hiszen e kiskocsmák repertoárján egyazon epikai igény tartja fenn ezeket a dalokat, mint máskor és másutt (vagy ugyanitt) a közben reális indok-talajukat veszítő klaszszikus balladákat.

A rabénekek közé sem sorolják be pl. az első világháború öregjei közt változatokban is élő dalt, melyben „... Valahol a Bajkál-tó tövén, Haldoklik egy bús magyar legény”, vagy a második világháború után felkapott „Tábortüzek lángja világít az éjben” kezdetűt, melynek arra a sorára, hogy „Kedves feleségem, Írjál ha megkapod (Szekeres Feri bácsi bandájának hangja ma is élön cseng a fülemben), az ötvenes években Felsőhegy valamennyi lakodalmában magukba szállva szipogtak az asszonyok; meg a „Zajcsár táján ragyog a nap, Ragyogó fény hull az egész tájra” kezdetűre is. Mert általában ez jött utána. Pedig nem valamiképp „tilos”, háborús vonatkozásai miatt nem kerülnek be a kötetekbe, mert hisz azonkívül, hogy háborúban, vagy tán inkább háborúk után születtek, mincs szövegükben akadályoztató motívum (mert olyanok is vannak, ahol ez lehet akadály), hanem mert nem tartoznak az eddig különböző mércékkel meghatározott népballada, népi epikum kategóriákba.

Ez az anyag terjedelmében korántsem kevés és mulandó is, mint ahogy a népies-műdal kategóriák számtalan lírai dala is az. Nemcsak ismert, nagy noteszszövegű dalaira vonatkozik ez elsősorban, hisz ezeket jobbra őrzik ismertté vált publikációk, (bár ezek változatalakulásainak kutatása önmagában is szép feladat lenne!). De a falusi, ún. paraszt-magyar-nóták tömege megy feledésbe úgyszólván szemünk előtt, majdnem olyan gyorsan, mint a faragott oromfalak rendszeres fényképezés nélkül. Pedig apáink meg nagyapáink kultúrájának voltak ezek kitöltő részei, és

sajnos egyáltalán nem biztos, hogy minden igazi értéket megőriz majd a későbbi korokra utasított, tisztító emlékezet.

Tudom, igazuk van a szerzőknek. A „méla undor” (241. old.) sok mindenben akadály. De csak azok számára, akik nem teljes valóságban, csak saját ízlésrendszerük elvárásain keresztül szemlélik a népet. Pedig a méla undort kiváltó dalok számával kapcsolatban a kérdés úgy is feltehető, hogy mit és mennyit tesz az okos társadalom, hogy ne vársári nylon-bóvli áraszsa el a háznak falát, polcait, — szellemét?

Szelíd derűvel tűnődik az emberben a kérdés: vajon kiadták volna-e így (ilyen anyaggal) ezt a könyvet Magyarországon?

És ha nem, ez számunkra negatívum vagy pozitívum?

Mindegy. Mi gazdagabbak lettünk egy könyvvel. Egy könyvvel, sok tanulsággal és egy csomó házi feladattal.

SZÍV ÉS GONDOLAT

Tóth Ferenc: *Csontomiglan-csontodiglan*, Forum Kiadó, Újvidék, 1980

Tóth Ferenc ma is a szív verseit írja: szinte mindegyik szövegéből a szeretet illetve a szeretet utáni sóvárgás árad. Ennek köszönhetően korszerűtlen módon szembesül a legkorszerűbb problémákkal. Ma, mikor Dávid ki tudja hányadszor maradt alul Góliáttal szemben, neki még mindig van kedve csúzlit venni a kezébe s, vallomásokat téve, önnön kiszolgáltatottságát harcba vetni. Indulásához képest nem változott sokat: most is naiv, ám tudatosan az. A szerelem jelent számára menedéket, miként első verseskötényében is tapasztalhattuk, de ezúttal finom erotika adja meg a súlyt. Ez annál inkább dicsérendő, mert irodalmunkban a banalitás kifogása mögött egy újfajta szemérem betegsége harapózott el. Régebben az érzelmek fennköltisége vezetett a sznobizmus felé, ma pedig a durva testiség jelenti azt az ízlésnormát, amit a kor-szellem pecsétje hitelesít. Nagyobb paradoxont aligha lehet elképzelni: a testkultusz tobzódása idején a költők szégyenlik érzelmi világukat. Ezzel szemben Tóth Ferenc úgy lázad, hogy hű marad önmagához. Nem ér-

E számunk nyomása előtt érkezett a szomorú hír, hogy Tóth Ferenc költő, drámaíró és néprajzkutató, az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv- Irodalom- és Hungarológiai Kutatások Intézetének tudományos munkatársa, 1980. október 9-én, 40 éves korában közlekedési szerencsétlenségben elhunyt. Tóth Ferenc munkái: *Ősztől tavaszig* (versek, 1961), *Vörös madár* (versek, 1966), *Halál a síkban* (versek, 1970), *Aramkorlátozás* (színpadi játék, 1971), *Jób* (verses színmű, 1971), *Kálmány Lajos nyomában* (Az észak-bánáti népballadák élete, 1975), *A kigyófiú titka* (mesejáték, 1977), *Csontomiglan-Csontodiglan* (versek, 1980).